

PLAN 2011 2013 GUATEMALA

Contexto

Guatemala é o país máis poboado de Centroamérica e a economía máis grande da rexión. Ocupa o posto 118 no Índice de Desenvolvemento Humano (2007-2008) e é un dos países máis desiguais do mundo cun coeficiente de GINI que alcanza o 55,1. Un 13,5% da poboación ten ingresos inferiores a 1\$ ao día. A pobreza concéntrase na área rural e en poboación indíxena. Neste sentido, do total da poboación indíxena, o 74% son pobres e o 24% extremadamente pobres. No que se refire á educación, do total de analfabetos, o 60% son indíxenas, na súa maioría mulleres. Os municipios de Guatemala contan cun marco legal que define a autonomía municipal. A Lei de Desenvolvemento Social (Decreto 42-2001), a Lei dos Consellos de Desenvolvemento Urbano e Rural (Decreto 11- 2002), Código Municipal (Decreto 12-2002) e a Lei Xeral de Descentralización e o seu respectivo Regulamento (Decreto 14-2002), definen o contexto legal para a creación e consolidación de mellores condicións para os municipios. O Código Municipal establece entre as obrigacións dos veciños, ademais da súa contribución aos gastos públicos municipais, a súa participación e activa na formulación, planificación, execución e avaliación das políticas pública municipais e comunitarias. Este código establece tamén as competencias transferidas aos municipios e a organización de comisións de carácter obrigatorio. Na actualidade, non todos os municipios avanzaron e a planificación e xestión das competencias transferidas. Dos 80 municipios que compón os 4 departamentos priorizados (ver apartado “áreas xeográficas prioritarias”), dispomos información de 39 deles. Esta información móstranos que:

1. Todos os municipios elaboraron os seus plans de desenvolvemento municipal.
 2. En canto ás comisións municipais establecidas pola lei como obrigatorias, a táboa seguinte mostra a porcentaxe de municipios que posúen cada unha delas:
Comisión	# Municipios respondido	% Resposta positiva

Comisión educación 39 64,1%

Comisión saúde e asistencia social 39 53,8%

Comisión servizos, infraestrutura, ordenamento territorial, urbanismo e vivenda 39 41,0%

Comisión fomento económico, turismo, ambiente e recursos naturais 38 23,7%

Comisión descentralización, fortalecemento e participación cidadá 37 16,2%

Comisión de finanzas 38 89,5%

Comisión de probidad 39 15,4%

Comisión DDHH e paz 38 7,9%

Comisión familia, muller e nenez 38 68,4%

As accións de MUSOL en Guatemala desde o ano 2004 concentráronse no departamento de Quetzaltenango, habéndose incluído este departamento nun 88% dos proxectos executados e en curso.

O resto de proxectos inclúen municipios dos departamentos de Jalapa, Alta Verapaz e Totonicapán. En canto ás áreas de actuación, priorizouse o acceso á educación e aos servizos de auga e saneamento, o fortalecemento da sociedade civil e a protección ambiental.

Os proxectos de auga e saneamento concentraron a maior parte do investimento en termos financeiros. Ademais da construción de infraestruturas e da educación da poboación no uso da auga, incluír un forte compoñente de fortalecemento dos municipios e da sociedade civil na xestión da auga. Tamén nos proxectos de promoción da protección do medio ambiente e do acceso á educación, buscou a impliación e o fortalecemento das autoridades locais competentes, por exemplo, incluíndo accións relacionadas coa accesibilidade tanto a nivel da escola como a nivel municipal, incluíndo actividades para sensibilizar e formar aos técnicos e autoridades municipais en accesibilidade universal.

En 2006-2008, MUSOL formou parte do Consorcio adxudicatario do contrato nº 5 da Unión Europea para o apoio á descentralización de Guatemala.

Xustificación

As accións de MUSOL realizáronse na súa maioría no departamento de Quetzaltenango e este será o eixo xeográfico prioritario de intervención. En particular, para as accións de auga e saneamento habería que ter en conta as concas hidrográficas desta rexión. As principais concas hidrográficas son a do Naranjo (departamento de Quetzaltenango e de San Marcos) e a de lago Atitlán (departamento de Sololá). Ademais destes tres departamentos, incluírase o departamento de Totonicapán, limítrofe con Sololá e Quetzaltenango e no que actualmente se está executando un dos proxectos de auga e saneamento (conca do río Samalá). Estes departamentos atópanse na Rexión VIN, onde se concentran as maiores proporcións de poboación indíxena, así como os índices máis desfavorables de desenvolvemento. Segundo o Programa de Nacións Unidas para o Desenvolvemento PNUD- o seu Índice de Desenvolvemento Humano, era no ano 2000, de 0.55, debaixo da media nacional calculado en 0.61.

A nivel macro, os problemas que MUSOL pretende contribuír a resolver defínense nos seguintes niveis:

1. Capacidade dos municipios para asumir o proceso de descentralización
A pesar da existencia de lexislación en Guatemala que apoia o proceso de descentralización e o traspaso de responsabilidades aos municipios (véxase, por exemplo, o Decreto 12 /2002), debilidades estruturais como a escaseza de recursos ou as carencias de recursos humanos capacitados, afectan ao desempeño dos entes locais. A estrutura e o funcionamento administrativo municipal, o ordenamento territorial, a imposición e recadación fiscal, entre outros, son temas de especial debilidade. Na rexión de intervención de MUSOL, aproximadamente a metade dos municipios posúe as comisións municipais que teñen relación cos servizos básicos pero só o 16,2% deles posúe unha comisión de descentralización, fortalecemento e participación cidadá.

Todas elas posúen un plan de desenvolvemento municipal que en moitos casos realizouse sen a participación da sociedade civil e ademais non posúen os medios necesarios para a súa execución.

Así mesmo, cabe destacar que o proceso de descentralización en Guatemala segue no debate político do país, proba da vontade descentralizadora existente. Os Municipios, para participar eficazmente nos espazos de incidencia, negociación e diálogo (tal e como o Foro Nacional para a Descentralización e o Desenvolvemento Local) necesitan fortalecer as súas instancias asociativas e representativas, cuxa solidez é fundamental para obter mellores condicións para os municipios.

2. Acceso da poboación aos servizos básicos O acceso aos servizos básicos rexistra datos preocupantes. En canto ao acceso aos servizos de auga e saneamento, a pesar de que os datos oficiais son bos (95 % e 86% respectivamente), os datos dos municipios mostran grandes diferenzas entre eles. Por exemplo no departamento de Quetzaltenango, hai municipios onde o 99,5% da poboación conta con auga domiciliaria e outros onde só o 21,2% conta con este servizo.

A pesar de que o maior investimento no ámbito social en Guatemala realízase nos servizos de auga, se han detectados diversos problemas que non están garantindo un acceso sostible aos servizos de auga domiciliar:

- Deficiente funcionamento dos servizos de auga que aínda que construídos, nalgúns casos non proporcionan auga as 24 horas e non durante todo o ano.
- En canto á calidade da auga, informes oficiais indican que cerca do 70 % da auga doce dispoñible nas áreas rurais está contaminada con feces fecais ou outros elementos contaminantes, o que explica a prevalencia das enfermidades gastrointestinais na poboación (especialmente na nenez), o que a converte nunha das primeiras causas de morbi-mortalidade.
- Débil organización comunitaria e municipal para a xestión da auga.
- Prácticas inadecuadas de hixiene individual e familiar.
- Insuficiente xestión municipal da auga.

3. Poboación indíxena e mulleres

Operáronse cambios políticos importantes, especialmente coa presenza de 123 Alcaldes Municipais indíxenas, pero aínda a participación política dos indíxenas, en particular das mulleres, é sumamente limitada. Só hai 7 Alcaldesas dos 333 municipios do país. O país presenta o peor índice de desenvolvemento relativo ao xénero (IDG) de toda América Latina. A violencia cara ás mulleres incrementouse substancialmente os últimos anos en todos os ámbitos.

Áreas Xeográficas prioritarias

A zona principal de intervención serán os departamentos de San Marcos e Quetzaltenango (Cuencado Naranjo; conca do río Samalá), Sololá (Lago Atitlán) e Totonicapán (conca do río Samalá). Dentro destes departamentos priorizaranse aqueles en os que existe unha historia previa de colaboración e os municipios con peores indicadores de desenvolvemento. Nesta zona concentraranse as actividades enmarcadas no sector prioritario 1. Os sectores prioritarios 2 e 3 poderán ter alcance departamental e nacional, fomentando tamén a cooperación e intercambio de experiencias entre países da mesma rexión (América Central e Caribe) e/ou España.

Sectores e metodoloxías prioritarias

1) SECTOR PRIORITARIO: Mellora da xestión dos gobernos locais, con énfases no asociacionismo municipal.

MACRO-SECTOR ESTRATÉXICO: Fortalecemento dos entes públicos locais e rexionais de América Latina e África en aspectos de xestión e administración, fomentando transparencia e eficiencia na actuación dos mesmos.

METODOLOXÍA:

- Formación e capacitación de técnicos e funcionarios dos municipios en xestión e administración, tomando en consideración a oportunidade de implicar recursos humanos procedentes da administración local española. O fortalecemento das capacidades dos gobernos locais porá ademais énfases na adecuada xestión das competencias asignadas. En especial, en materia ambiental, terase en conta a mitigación e adaptación ao cambio climático, eixo transversal que MUSOL promove en todas as súas actuacións.
- Estudo e sensibilización dos municipios sobre as vantaxes do asociacionismo e formación e capacitación dos técnicos e funcionarios de mancomunidades e asociacións nacionais.

2) SECTOR PRIORITARIO: Democracia e participación.

MACRO-SECTOR ESTRATÉXICO: Fortalecemento dos procesos de planificación do desenvolvemento local en América Latina e África, institucionalizando espazos de participación popular nos gobernos locais e rexionais e en articulación cos demais actores involucrados.

METODOLOXÍA:

- Formación e capacitación de técnicos e funcionarios dos municipios, mancomunidades e asociacións nacionais en planificación do desenvolvemento local.
- Fortalecer á sociedade civil para fomentar a súa participación na planificación local promovendo e facilitando a elaboración de orzamentos participativos e a rendición de contas por parte dos municipios, consolidando as estruturas de participación existentes.

3) SECTOR PRIORITARIO: Auga e saneamento e outros servizos básicos de competencia local.

MACRO-SECTOR ESTRATÉXICO: Apoio aos entes públicos rexionais locais de América Latina e África na prestación sostible de servizos básicos de calidade á poboación local **METODOLOXÍA:** en cada municipio traballarase sobre a base da Xestión Integrada do Recurso Hídrico e xa que logo nos seguintes ámbitos: construción e rehabilitación de infraestrutura, mellora da xestión municipal da auga, fortalecemento das estruturas comunitarias para a xestión da auga e mellora da utilización da auga por parte das comunidades (sensibilización en aspectos ambientais e en prevención de enfermidades de orixe hídrico). En canto á planificación de novas infraestruturas en auga e saneamento incluíranse estudos de impacto ambiental sempre que isto sexa posible. En canto á planificación comunitaria de servizos de auga e saneamento e a sensibilización das comunidades na prevención de enfermidades hídricas, actualizaranse as metodoloxías utilizadas polas nosas contrapartes. Incluíranse outros sectores de actuación a condición de que tras un traballo de planificación cun municipio, este solicite apoio para a execución do seu plan de desenvolvemento.

Nos eixos estratéxicos 1 e 2, teranse especialmente en conta os seguintes compoñentes transversais:

- Poboación indíxena: fortalecendo aos municipios e asociacións municipais indíxenas e incidindo nas políticas nacionais de descentralización e desenvolvemento local para que favorezan á poboación e dirixentes indíxenas.

- Empoderamento das mulleres. Apoiar ás mulleres e crear as condicións adecuadas nos municipios para aumentar a súa participación na vida política e económica.
- Tal e como mencionado nos parágrafos anteriores, tomarase en consideración a mitigación e adaptación ao cambio climático en todas as iniciativas promovidas, tanto como ámbito de actuación específico así como aspecto a ter en conta na planificación doutras iniciativas, co obxectivo de asegurar a sustentabilidade a longo prazo dos procesos promovidos.

Tomarase en consideración a implementación de iniciativas a nivel rexional (América Central e Caribe), co obxectivo de facilitar e fomentar a difusión e xestión do coñecemento sobre procesos afíns de fortalecemento da institucionalidade territorial.

Contrapartes Locais Estratéxicas

No trienio 2011-2013, MUSOL seguirá traballando con SER-Servizos para o desenvolvemento e Munikat.

Estas organizacións, con sede en Quetzaltenango, colaboran con MUSOL desde fai aprox. 5 anos na implementación de numerosos proxectos de auga e saneamento, fortalecemento municipal e da sociedade civil. O traballo con SER e Munikat incluírá a actualización e fortalecemento institucional en aspectos metodolóxicos e de xestión dos proxectos, para mellorar a viabilidade e sustentabilidade das accións en conxunto, incluíndo accións de formación destas organizacións.

Considérase como contraparte estratéxica tamén á Fundación Guillermo Toriello, coa cal MUSOL colabora desde 2008 na identificación e formulación de iniciativas de apoio á xestión local e participación democrática, no departamento de S. Marcos e a nivel nacional.

Para iniciativas de alcance rexional (América Central e Caribe), buscaranse sinerxías con organizacións líder no sector da gobernabilidade local, tal e como a Fundación DEMUCA.

Indicadores de Seguimento e Avaliación do Plan Estratéxico 2010-2013

- I.1: O volume financeiro dos proxectos que permiten unha mellora na prestación de servizos básicos de competencia local nas zonas prioritarias mantense polo menos igual ao 50 % do volume contratado ao 31/12/2010 (total de subvencións en execución ao 31/12/2010: aprox.

1.584.710,70€; meta do indicador: 750.000 €).

- I.2: O número de persoas que terán acceso a auga potable e/ou rede de sumidoiros grazas aos proxectos en execución en 2011, non é inferior ao 25 % do número de persoas que obtén o acceso a devanditos servizos grazas aos proxectos en execución en 2010 (no ámbito dos proxectos en execución ao 31/12/2010, obterán acceso a Auga Potable e/ou Rede de sumidoiros 10.202 persoas; a meta do indicador é 2.500 persoas).

- I.3: Aumenta o número de municipios destinatarios de accións de fortalecemento técnico e institucional (no ámbito dos proxectos en execución ao 31/12/2010, estanse beneficiando a 6 municipios).

- I.4: Aumenta o número de organizacións da sociedade civil e de base beneficiarias de accións de fortalecemento técnico e institucional (no ámbito dos proxectos en execución ao 31/12/2010, estanse beneficiando 36 organizacións comunitarias).

Matriz resume da interrelación entre prioridades estratéxicas/xeográficas/sectoriais/contrapartes.

EJES ESTRATÉGICOS DE ACCIÓN (V.ENUNCIADOS EN EL MARCO ESTRATÉGICO) ZONAS DEL	MACRO-SECTOR ESTRATÉGICOS DE ACCIÓN (V.ENUNCIADOS EN EL MARCO ESTRATÉGICO)	SECTOR PRIORITARIO EN EL PAÍS	PAÍS DE INTERVENCIÓN PRIORITARIA PARA EL SECTOR
Cooperación ao desenvolvemento	Fortalecemento dos entes públicos locais e rexionais de América Latina e África en aspectos de xestión e administración, fomentando transparencia e eficiencia na actuación dos mesmos.	Mellora da xestión dos gobernos locais, con énfases no asociacionismo municipal.	Ámbito nacional
Cooperación ao desenvolvemento	Fortalecemento dos procesos de	Democracia e participación	Ámbito nacional

	planificación do desenvolvemento local en América Latina e África, institucionalizando espazos de participación popular nos gobernos locais e rexionais e en articulación cos demais actores involucrados		
Cooperación ao desenvolvemento	Apoio aos entes públicos rexionais locais de América Latina e África na prestación sostible de servizos básicos de calidade á poboación local	Auga e saneamento e outros servizos básicos de competencia local.	Departamentos de San Marcos e Quetzaltenango (Cuenca del Naranjo e do río Samala), Sololá (Lago Atitlán) e Totonicapán (conca do río Samala)